

ČLOVEKOVE PRAVICE

Evropska unija je v svojih zunanjih odnosih zavezana politiki, ki podpira demokracijo in človekove pravice ter je v skladu s temeljnimi načeli svobode, demokracije, spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravne države. Unija si prizadeva, da vprašanja človekovih pravic vključuje v vse svoje politike in programe, oblikovala pa je tudi različne instrumente za bolj ciljno usmerjeno delovanje – sem med drugim spada financiranje posebnih projektov z njenimi finančnimi instrumenti.

PRAVNA PODLAGA

- Člen 2 Pogodbe o Evropski uniji (PEU): Vrednote EU. EU temelji na vrednotah človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin.
- Člen 3 PEU: Cilji EU. V svojih „odnosih s preostalim svetom“ Unija prispeva k „odpravi revščine in varstvu človekovih pravic, predvsem pravic otrok, kakor tudi k doslednemu spoštovanju in razvoju mednarodnega prava, zlasti k spoštovanju načel Ustanovne listine Združenih narodov“.
- Člen 6 PEU: Listina Evropske unije o temeljnih pravicah in Evropska konvencija o človekovih pravicah. Čeprav naj bi določbe Listine Evropske unije o temeljnih pravicah (člen 6(1)) izrecno veljale le pri izvajanju prava Unije, jih morajo institucije, organi in države članice Unije spoštovati tudi v zunanjih odnosih EU. Prav tako se morajo po določbah Listine ravnati tudi države, ki se pridružijo EU. V skladu s členom 6(2) mora EU pristopiti k Evropski konvenciji o človekovih pravicah (za več informacij glej poglavje [4.1.2.](#) kratkega vodnika o Listini o temeljnih pravicah).
- Člen 21 PEU: Načela, na katerih temelji zunanje delovanje Unije. Ta načela so: demokracija, pravna država, univerzalnost in nedeljivost človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spoštovanje človekovega dostojanstva, enakost in solidarnost ter spoštovanje načel Ustanovne listine OZN iz leta 1945 in mednarodnega prava. V skladu s členom 21 Unija podpira načelo o „nedeljivosti človekovih pravic in temeljnih svoboščin“, s čimer se zavezuje, da bo ekonomske in socialne pravice obravnavala enakovredno z državljanskimi in političnimi pravicami.
- Člen 205 Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU): Splošne določbe o zunanjem delovanju Unije. Ta člen določa, da mednarodno delovanje Unije temelji na načelih iz člena 21 PEU.

POLITIKA EU NA PODROČJU ČLOVEKOVIH PRAVIC

Svet je leta 2012 sprejel strateški okvir za človekove pravice in demokracijo, ki mu je bil priložen akcijski načrt za njegovo izvajanje. Okvir določa načela, cilje in prednostne naloge za učinkovitejšo in doslednejšo politiko EU v prihodnjih desetih letih. Eno od načel je, naj človekove pravice postanejo rdeča nit, ki povezuje vse politike EU (tudi v primeru prekrivanja notranje in zunanje politike), njihova obravnava pa mora biti bolj prilagojena posameznim primerom. V akcijskem načrtu so bili navedeni konkretni ukrepi za obdobje do 31. decembra 2014. Novi akcijski načrt za obdobje 2015–2019, ki temelji na oceni prvega akcijskega načrta in političnih smernic podpredsednice Komisije/visoke predstavnice Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko, je bil sprejet julija 2015. Trenutno se pripravlja novi akcijski načrt za obdobje 2020–2024.

Čeprav smernice EU o človekovih pravicah, ki jih je sprejel Svet EU, niso pravno zavezujoče, predstavnictvom EU po svetu dajejo praktična navodila glede:

- ukrepov proti smrtni kazni,
- dialogov o človekovih pravicah,
- pravic otrok,
- ukrepov proti mučenju in drugemu krutemu ravnanju,
- zaščite otrok v oboroženih spopadih,
- zaščite zagovornikov človekovih pravic,
- spoštovanja mednarodnega humanitarnega prava,
- boja proti nasilju nad ženskami in deklicami,
- spodbujanja svobode veroizpovedi ali prepričanja,
- spodbujanja pravic lezbijk, gejev, biseksualnih, transspolnih in interspolnih oseb (LGBTI),
- spodbujanja svobode izražanja na spletu in drugje,
- nediskriminacije pri zunanjem delovanju.

Evropska unija človekove pravice redno vključuje v politične dialoge s tretjimi državami ali regionalnimi organizacijami. Dialog in posvetovanja, posvečena človekovim pravicam, vodi z več kot 40 državami. Na podlagi člena 8 sporazuma iz Cotonouja, ki določa, da mora politični dialog vključevati „redno ocenjevanje razvoja v zvezi s spoštovanjem človekovih pravic“, je v dialogu z EU skoraj vseh 79 afriških, karibskih in pacifiških držav (države AKP).

Pomembno sredstvo za izvajanje diplomatskega pritiska v mednarodnih odnosih so tudi diplomatske demarše (ki so zaupne) in izjave (ki so javne) o politikah na področju človekovih pravic in konkretnih kršitvah pravic v tretjih državah.

Dvostranski trgovinski sporazumi ter različne vrste sporazumov o partnerstvu in sodelovanju med EU in tretjimi državami ali regionalnimi organizacijami vsebujejo klavzulo o človekovih pravicah, ki spoštovanje človekovih pravic opredeljuje kot

„bistveni element“. Če se ta ne spoštuje, se lahko uporabijo različni ukrepi, tudi omejitve ali prekinitve sodelovanja. Strog mehanizem pogojevanja je bil vzpostavljen za države, ki se želijo pridružiti Uniji. Prenovljena evropska sosedna politika vsebuje pristop po načelu „več za več“, ki predvideva več integracije in denarja v zameno za več reform. Spodbude za reforme se zagotavljajo s preferencialnimi sistemi trgovanja, ki jih EU odobri državam v razvoju (splošni sistem preferencialov).

Strategije EU na področju človekovih pravic in demokracije po posameznih državah temeljijo na pristopu od spodaj navzgor, njihov namen pa je združiti smernice in prednostne naloge EU o človekovih pravicah v en sam, skladen strateški dokument, ki bi bil prilagojen posamezni državi in bi vseboval konkretne cilje za obdobje treh let. Izboljšanje položaja človekovih pravic so namenjene tudi misije EU za opazovanje volitev, ki odvrtaajo od zastraševanja in nasilja v času volitev in krepijo demokratične institucije.

EU podpira človekove pravice prek sodelovanja na večstranskih forumih, kot so Tretji odbor generalne skupščine OZN, Svet OZN za človekove pravice, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) in Svet Evrope. Poleg tega Unija dejavno podpira mednarodno pravosodje, npr. prek Mednarodnega kazenskega sodišča.

Evropski instrument za demokracijo in človekove pravice je s finančnimi sredstvi v višini 1,3 milijarde evrov za obdobje 2014–2020 namenjen podpori predvsem predstavnikom civilne družbe, ki si prizadevajo za človekove pravice in demokracijo, in njihovi zaščiti. Pomemben vidik tega instrumenta je, da za njegovo izvajanje ni potrebna privolitev ustreznih vladnih organov. Ostali finančni instrumenti, ki se nanašajo na človekove pravice, so: instrument za razvojno sodelovanje, instrument za prispevanje k stabilnosti in miru, evropski instrument sosedstva ter Evropski razvojni sklad. Poleg tega se je EU zavezala, da bo postopoma začela vključevati pristop, ki temelji na pravicah, v vse svoje razvojne programe, in sicer na podlagi orodja, ki ga je Komisija razvila leta 2014. EU in njene države članice podpirajo tudi Evropsko ustanovo za demokracijo, ki je fundacija zasebnega prava. Proračun za skupno zunanjo in varnostno politiko (SVOP) Unije za obdobje 2014–2020 znaša 2,3 milijarde evrov in krije nekatere dejavnosti, ki so pomembne za človekove pravice, zlasti civilno krizno upravljanje. Podpredsednik Komisije/visoki predstavnik Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko vsako leto pripravi poročilo o človekovih pravicah. Ta dokument potrди Svet, vsebuje pa tako pregled stanja človekovih pravic po svetu kot tudi ukrepe, ki jih je v preteklem letu sprejela EU.

AKTERJI

Evropski svet opredeljuje strateške interese EU in splošne smernice skupne zunanje in varnostne politike.

Svet za zunanje zadeve, ki se sestaja redno vsak mesec, se ukvarja z vprašanji človekovih pravic, ki se pojavljajo v skupni zunanji in varnostni politiki ter trgovinskih in razvojnih politikah EU. Vse potrebno za razprave na visoki ravni in odločitve o vprašanih človekovih pravic pripravlja delovna skupina Sveta za človekove pravice (COHOM), ki jo sestavljajo strokovnjaki s tega področja iz držav članic, Evropske službe za zunanje delovanje in Komisije.

Svetu za zunanje zadeve predseduje visoki predstavnik Unije za skupno zunanjo in varnostno politiko in podpredsednik Komisije, ki prispeva k razvoju skupne zunanje in varnostne politike ter zagotavlja njeno izvajanje. Visoki predstavnik/podpredsednik zastopa EU v zadevah skupne zunanje in varnostne politike in nadzoruje Evropsko službo za zunanje delovanje (ESZD) ter delegacije EU v tretjih državah. V okviru Evropske službe za zunanje delovanje deluje direktorat za človekove pravice ter globalna in večstranska vprašanja, vsaka delegacija pa ima vzpostavljeno kontaktno točko za človekove pravice. Delegacije EU imajo ključno vlogo pri razvoju in izvajanju strategij za človekove pravice in demokracijo, pripravi dialogov o človekovih pravicah, sodelovanju z zagovorniki človekovih pravic in civilno družbo ter opredelitvi prednostnih nalog za finančno pomoč EU.

Komisija se v tesnem sodelovanju z Evropsko službo za zunanje delovanje pogaja o mednarodnih sporazumih, nadzoruje proces širitve in sosedsko politiko ter skrbi za razvojne programe in finančne instrumente.

Naloga posebnega predstavnika EU za človekove pravice je povečati učinkovitost in prepoznavnost politike EU o človekovih pravicah. Posebni predstavnik ima obsežen in prožen mandat, pri svojem delu pa tesno sodeluje z Evropsko službo za zunanje delovanje. Ta položaj trenutno zaseda Eamon Gilmore, ki je naloge prevzel 1. marca 2019.

Evropski parlament prispeva k razvoju politike EU in spremlja delo drugih institucij EU.

Člena 207 in 218 PDEU določata, da je za uveljavitev večine mednarodnih sporazumov potrebno soglasje Parlamenta. Parlament je denimo leta 2011, predvsem zaradi problematike otroškega dela, nasprotoval vključitvi protokola o tekstilnih izdelkih v Sporazum o partnerstvu in sodelovanju med EU in Uzbekistanom. Odobril ga je šele leta 2016, potem ko je bil na področju uporabe dela otrok in prisilnega dela dosežen bistven napredek.

V skladu s členom 36 PEU se mora visoki predstavnik redno posvetovati s Parlamentom o glavnih vidikih in temeljnih usmeritvah skupne zunanje in varnostne politike ter ga obveščati o njenem razvoju. Parlament lahko Svetu in visokemu predstavniku postavlja vprašanja ali daje priporočila.

Resolucije Parlamenta so namenjene ozaveščanju o kršitvah človekovih pravic, podpiranju zagovornikov človekovih pravic in oblikovanju politike EU na področju človekovih pravic s konkretnimi političnimi predlogi. Lahko so del zakonodajnega procesa, rezultat samoiniciativnih poročil parlamentarnih odborov ali nujne razprave, ki se po navadi odvija v četrtek dopoldne v času plenarnega zasedanja v Strasbourgu in ki je namenjena obravnavi grobih kršitev človekovih pravic po vsem svetu (člen 144 poslovnika Parlamenta).

Pododbor Evropskega parlamenta za človekove pravice (DROI), ki deluje v okviru Odbora za zunanje zadeve (AFET), je pristojen za vprašanja v zvezi z demokracijo, pravno državo, človekovimi pravicami – tudi pravicami manjšin – v tretjih državah in načeli mednarodnega prava ter za zagotavljanje skladnosti med vsemi zunanjimi politikami Unije in njeno politiko na področju človekovih pravic. Organizira razprave o različnih temah, povezanih s človekovimi pravicami, v katerih sodelujejo deležniki, ki

prispevajo k oblikovanju resolucij in drugih parlamentarnih pobud. Pododbor se ukvarja tudi z vsakodnevnim vodenjem uradnih spisov o človekovih pravicah, delegacije pododborja pa redno obiskujejo posamezne države. Z vprašanji človekovih pravic v zunanjih odnosih Unije se ukvarjajo še naslednji odbori: odbor AFET, Odbor za mednarodno trgovino (INTA), Odbor za razvoj (DEVE) ter Odbor za pravice žensk in enakost spolov (FEMM). Človekove pravice so prav tako bistveni del stalnih delegacij Parlamenta, ki dvostransko sodelujejo s parlamenti držav, ki niso članice EU, v okviru parlamentarnih skupščin.

Parlament na podlagi svojih proračunskih pristojnosti (v skladu s členom 14 PEU in členom 310(1) PDEU) soodloča pri razporejanju sredstev iz evropskega instrumenta za demokracijo in človekove pravice ter drugih instrumentov financiranja, namenjenih spodbujanju človekovih pravic. Poleg tega je sozakonodajalec pri instrumentih za zunanje financiranje. Večina instrumentov, ki se trenutno uporabljajo, se izteče 31. decembra 2020. Komisija je leta 2018 podala predlog o instrumentu za zunanje financiranje za obdobje 2021–2027, na podlagi katerega naj bi se evropski instrument za demokracijo in človekove pravice, evropski instrument sosedstva, instrument za razvojno sodelovanje, instrument za prispevanje k stabilnosti in miru ter evropski razvojni sklad združili v eno uredbo. Parlament je 27. marca 2019 v prvi obravnavi [sprejel](#) stališče o predlogu in okrepil sklicevanja na cilje s področja človekovih pravic in varovalke ter zahteval več finančnih sredstev za tematski program za človekove pravice in demokracijo.

Evropski parlament vsako leto podeli [nagrado Saharova za svobodo misli](#) zagovornikom človekovih pravic iz različnih držav sveta. Med preteklimi nagrajenci so tudi Nelson Mandela, Malala Jusafzaj in Raif Badavi. Leta 2018 je nagrado prejel ukrajinski filmski režiser Oleg Sencov. Obsojen je bil na 20-letno zaporno kazen zaradi „načrtovanja terorističnih dejanj“ zoper ruske „dejanske“ oblasti na Krimu. Med majem in oktobrom 2018 je gladovno stavkal in je postal simbol za druge ukrajinske državljane, ki so jih ruske okupacijske sile nezakonito pridržale na Krimskem polotoku. Po izpustitvi iz zapore septembra 2019 je nagrado prejel osebno na slovesnosti ob podelitvi v Evropskem parlamentu 26. novembra 2019. Leta 2019 je nagrado dobil Ilham Tohti, priznani ujugurski zagovornik človekovih pravic, profesor ekonomije in zagovornik pravic ujugurske manjšine na Kitajskem. Septembra 2014 je bil Tohti zaradi aktivizma po dvodnevnem zrežiranem sojenju obsojen na dosmrtno zaporno kazen.

Parlament je vzpostavil tudi mrežo prejemnikov nagrade Saharov, da bi prek nje lahko pomagal dobitnikom nagrade, razvijal stike med njimi in spodbujal skupne dejavnosti. Mreža prejemnikov nagrade Saharov je leta 2013 začela izvajati program stipendij Saharova. Namenjen je zagovornikom človekovih pravic iz tretjih držav, prejemniki pa naj bi okrepili svoje poznavanje delovanja Evropskega parlamenta na področju človekovih pravic, razvili svoje zmogljivosti in izboljšali svoje delo, hkrati pa ozaveščali o nagradi Saharova in njenih vrednotah.

Poslanci Evropskega parlamenta običajno nastopajo v vlogi glavnega opazovalca, ki vodi misije EU za opazovanje volitev. Delegacije Parlamenta za opazovanje volitev so del mednarodnih misij ali misij EU ter uporabljajo njihova sredstva in infrastrukturo

(za več informacij glej poglavje [5.4.2.](#) kratkega vodnika o spodbujanju demokracije in opazovanju volitev).

Človekove pravice s svojimi izjavami, pismi ter pogovori s pomembnimi akterji dejavno podpira tudi predsednik Evropskega parlamenta.

Parlament na lastno pobudo pripravi letno poročilo, v katero vključi razmišljanja o politiki EU na področju človekovih pravic in o letnem poročilu Evropske unije, predstavi svoje dejavnosti in opredeli prihodnje prednostne naloge.

Marika Lerch
11/2019

